

Dogaýy sazyň owazy

Category: Aýdym-saz sungaty, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 22 января, 2025

Dogaýy sazyň owazy DOGAÝY SAZYŇ OWAZY

Häzirki döwürde çalynýan halk sazlarynyň köpüsini döredenler öz döwrüniň Babagammary, halypa-sazanda Amangeldi Göni hem-de onuň şägirdi, Kel bagşy, ýagny, Allaberdi Aýdogdy ogly bolmaly. Kel bagşynyň ilkinji döreden sazy «Ussadym» bolmaly. Kel bagşa halypsasy Amangeldi Göni ak pata berende, şägirt halypasyna şol sazy bagış edýär.

«Ilki bilen geldi Syçmaz tarapdan,
Amangeldi Göni öldi Arapdan,
Baýly batyr diýler Goňur tarapdan,
Alla kuwwat bersin, gelin ýigitler!»

Mätäji şahyryň goşgy setirlerinden görnüşi ýaly, sazandalaryň läheňi Amangeldi Göni 1879-njy ýylda Gökdepäniň ilkinji urşunda gahrymançylyk bilen, şehit bolýar.

Nurberdi hanyň ogly Berdimyrat hanam şol söweşde wepat bolýar. Nurberdi han oglunyň gahrymanlarça ölenine buýsanypdyr. Ýöne ol Amangeldiniň gubrunyň ýanynda çöke düşüp bozulypdyr. «Indi Amangeldi Göni ýaly sazanda bu golaýda döremez. Amangeldini hemişelik ýitirdik» diýipdir.

* * *

1957-nji ýylda uniwersitetiň mugallymlarynyň ýasajak jaýyny suwaýardyk. Ol jaý halypa sazanda Mylly Täçmyradowyň howlusynyň günbatar tarapyndady. Aradan bir pyáda geçäýer ýaly ýer bardy. Mylly aga her gün irden işe geçerdi. Ilkinji gezek işe geçip barýarka, Mylly aga aňyrdan gelşine, «Essalamun aleýkum» diýip, bize salam berdi, meniň ýanymdaky işdeş ýoldaşym hem «Mylly aga salawmaleýkim» diýip ýüzlendi, ýoldaşym 40 ýaşlaryndady. Şonda Mylly aga: «Aňyrdan gelen adam salam berse, siz «Waleýkim essalam» diýmeli, onsoň ýaşyňa görä

saglyk-amanlyk soraşmaly» diýip, saglyk-amanlygyň tertibini düşündirip başlady. – Bi hem musulmana ilkinji gerek edep-tertip. Adam dünýä gelenden soñ, kesbini gözlemek bilen. Kim tapýar, kim tapanok. Kesbiň düýbüñ-damaryňdyr.

Özüñe bagyş etseň – diliň uzar,
Iliňe bagyş etseň – ömrüň...

* * *

Ol döwürlerde ir bilen radioda 6-dan 7-ä çenli berilýän sazlary radionyň sazandalarynyň özleri gelip, göni efirde çalardylar.

Myllı aganyň nobaty gelende, sagat 7-de efir gutaryp, Moskwa alsa-da, sazyny Myllı aga guitarýanca çalar eken. Şondw radionyň diktory Geldi Döwlet: «Myllı aga, häli 7-de efiri Moskwa aldy, siz bolsa saz guitarýanca çalýarsyňz» diýýär. Şonda Myllı aga: «Geldi jan, sazam doga ýaly zat, soňlaman goýmak günä. Onsoňam, efiri Moskwa aldy diýip, sazyň ýaryny çalyp goýsaň, soňky ýaşlar onam çalmazlar, şeýdibem, saz dargamak bilen bolar» diýipdir.

* * *

1972-nji ýylyň Oraza aýynda Bamy obasynda myhmançylykda bolmak miýesser etdi. Öý eýesi 70 ýaşlaryndaky Ata aga şol aşsam oba ýaşulularyny çağyryp agyz açdyrdy. Çaý-nahardan soñ özara mesaýy gürrüň başlandy. Meniň bolsa Sary bagşy bilen baglanyşykly wakalary eşidesim, bilesim gelýärди. Şonda ýaşulular maňa Sary bagşyň Gürgene toýa gidip-gelşi barada gürrüň berdiler. Gürgende baý dul aýal özuniň ýeke oglunyň durmuş toýuna arkaçly Sary bagşy bilen Gürgeniň halypa bagşylarynyň birini çağyrýar. Çaý-nahardan, hezzet-hormatdan soñ, bagşylaryň her haýsyny aýratyn oturdyp, aýdym aýtdyrýardylar. Sary bagşy aýdym aýdanda giç gyzýan eken. Türkmeniň: «Çaman ördek ir uçar» diýen bir sözi bar. Gürgenli bagşy ilkinji aýdymdan gyzışyp başlaýar. Märekäniň köpüsü gürgenli bagşynyň töweregine ýygnanyşýar. Arkaçly bagşy şindişindi gyzar ýaly däldi, onuň ýanynda çagyçysy bilen sazanda

ogly, Pürlüden başga adam galmandyr. Şonda Pürli: «Toýa gelip gaty ýalňyşypdyrys, gelmeli däl ekenik» diýipdir. Sary bagşy: «Oglum, howlukma-da, çalyber», «Sabyrly gul dura-barasat bolar» diýenleridir. Ýene bir salymdan märekäniň bary gelip, Sary bagşa maýyl bolarlar, gürgenli bagşy bolsa, halkyň beren bar peşgeşini öz eli bilen getirip berer» diýipdir. Sary bagşy «Gyzyl Aý» dogan wagty gyzyp, ýetjek derejesine ýetipdir. Gürgenli bagşy, Sary bagşyň hawuny berip, bar ýygنان puluny, peşgeşini arkaçly bagşa bagış edipdir, bagış etmez ýaly hem bolmandyr. Sary bagşy: «Meni diňlejek bolsaňyz, pully jübiňizi çatyp geliň» diýer eken. Onuň aýdym-sazyndan toýa gelen märeke, toý eýeleri razy bolupdyrlar. Toý sowlandan soñ, öýlenen oglan ejesine, arkaçly Sary bagşyny alyp galyp, aşşam diňläyseler gowy boljagyny, düýn işliräk bolup diňläp bilmändigini aýdanda, ejesi: «Ejeňden geçmejek bolsaň, arkaçly bagşyny tiziräk ugrat» diýipdir. Sary bagşy aýdym-sazyň ussady bolmak bilen, görmegeý, nurana, daýaw adam bolupdyr.

* * *

Daşoguzdan bir goly ýuka özünüň üç aýdan ogul öyerip, toý tutjakdygyny, Magtymguly bagşa-da aýdym aýdyp bermegini haýış edýär, bagşy hem bu haýuşu kabul edýär.

Goly ýukanyň toý sähedi bilen, şo töweregiň diýeni bolýan baý adamynyň toý sähedi gabat gelýär. Diýeni bolýan baý: «Berim – gökden ýol ýasar» edip, toýuna bagsyny äkitjek bolýar, emma Magtymguly bagşy hemmäni deň nazarda tutup, ilki haýış edeniň toýuny sowýar.

* * *

Sahy bagşy aýdym aýdanda, aýdymynyň many-mazmunyna aňry ýany bilen düşünip, düýrmegi bilen şoňa laýyk hereket ederdi. Şol sebäpli onuň aýdymalary janlanardy. Diňleýjini durky bilen özüne maýyl ederdi. Eger-de, Tahyr sandyk bilen derýa atysa, daglara «Ýol ber başyndan» diýip ýalbarsa ýa-da Tahyra başga bir sütem edilse, Sahy bagşy şol wakalaryň süñňüne girerdi. Sonuň üçin hem aýdym hakyky aýdym bolýardy.

* * *

Ir döwürde bir toýda Sahy bagşy bilen tabakdaş bolmak miýesser etdi. Şonda bagşylaryň biri oňa ýüzlenip: «Gämi obasyndaky çykyşyny telewizorda görüp: «Biz dagy bagşam däl, aýdymam aýdyp ýörmeli däl diýen netijä geldim» diýeninde, Sahy bagşy: «Oglanlar, siziň hemmäňiz hem bagşy. Bagşy kemiňiz ýok, ýöne aýdym aýdan mahalyňz dagyň aşagynda durup, ýokarsyna gygyrman, dagyň depesine çykyp, aşak gygyrmalydyr, ýagny, aýdymy onki süñňüň bilen aýtmaly» diýdi. Şu aýdylan sözler SU GÜNKI GÜNÜŇ BAGŞY-SAZANDALARYNA HEM DEGIŞLI.

Nurmuhammet AGABAÝEW. Aýdym-saz sungaty